

- 10) K. Navrátil, cit. v pozn. 6, s. 82.
 11) J. Vítovský, K otázce autorství kostelů sv. Štěpána a sv. Jindřicha na Novém Městě pražském. Průzkumy památek I/1994, s. 111 - 113. Zprávy k těmto stavitelům též J. Neuwirth, Geschichte der bildende Kunst in Böhmen vom Tode Wenzels III. bis zu den Hussitenkriegen) Praha 1893, s. 515 - 516.
 12) K této funkci „stavebních dozorců“ (Kirchenbaupfleger, vitrici ecclesiae) a k otázkám administrativního vedení staveb městských kostelů nejpodrobněji J. Neuwirth, cit. v pozn. 11, s. 304.
 13) V. Mencl, Česká architektura doby lucemburské, Praha 1948; týž in: Praha, Praha Odeon 1969, s. 70 - 73; týž, Architektura Karlovy doby a její smysl. Nepublikovaná přednáška, přednesená na konferenci „Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR“, Praha 29. 11. - 1. 12. 1978. Architekturu kostela sv. Jindřicha a Kunhuty se v poválečné době dále zabývali: D. Líbal, Pražské kostely, Praha 1946, s. 40; V. Lorenc, Nové Město pražské, Praha 1973, s. 104; D. Líbal in: E. Poche a kol.: Praha středověká, 1983, s. 229.

GOTISCHE GESTALT DER ST. HEINRICHS UND SANKT KUNIGUNDESKIRCHE IN DER PRAGER NEUSTADT UND IHR BAUHERR

Im Sommer 1994 wurden bei der Restaurierung des Kircheninterieurs hinter dem Barockaltar einzige zwei erhaltene Runddienste eines gotischen Chors der Pfarrkirche des hl. Heinrichs und Kunigunde in der Prager Neustadt entdeckt. Der Fund erlaubt das ursprüngliche Aussehen des Kirchenchorinterieurs vor seiner Barockumwandlung in den Jahren 1737 - 41 zu rekonstruieren und sie mit der Architektur weiterer Kirchen, mit schnellem Tempo auf dem Gebiet der Neustadt bald nach seiner Gründung im Jahre 1348 wachsend, zu vergleichen. Ein kurzer Chor von zwei Feldern des Kreuzgewölbes und eines Fünfsseitenabschlusses eines Achteckes wurde mit einem nichtsteigend fast Halbreisgewölbe zugewölbt, die Gewölberippen sassen auf einem Kelchkapitell, bedeckt mit einem schematisch gegeben Blatt mit Beeren, unter welchem ein dünner Trieb der Runddienste, endend wahrscheinlich bei dem Gesims unter dem Fenster, fortsetzte. Die architektonische Lösung der Chorwand, fast übereinstimmend mit der Chorkonstruktion einer zweiten Neustädter Kirche, des hl. Štěpán (Kelchkapitelle sind hier glatt und die Stützen sind mit einer niedrigen Unterlage untergelegt), ruft die Frage nach dem Ursprung der gewählten Formen hervor, welche an das Repertoire der „klassischen“ Phase der gotischen Architektur um die Hälfte des 13. Jahrhunderts erinnert. Derselbe Baumeister für beide Kirchen ist belegt. Bau- und Schutzherr beider Pfarrkirchen, gebaut bald nach der Gründung der Neustadt im Jahre 1348, war der Orden der Kreuzherren mit rotem Stern. Seine Kirche des Hl. Geistes bei der Judithbrücke stellte in Prag nach der Hälfte des 13. Jahrhunderts ein von den qualitativsten Beispielen der Architektur, beeinflusst durch die klassische französische Gotik, vermittelt durch die Zisterziensenhütten, vor. Es besteht die Frage, ob der Stil der Kreuzherrenkirche nicht Inspiration für Neubauten dieser Neustädterkirchen war. Ähnliche Wandgliederung mit dünnen Runddiensten mit Kelchkapitellen, bedeckt mit Blattverzierung oder Figurplastik, wurde aber auch bei weiteren Chören der Neustädter Kirchen gewählt, z. B. bei der Kirche der Diener von Jungfrau Maria auf dem Rasen oder bei der amtsbrüderlichen Kirche des hl. Apolinář. Ein weiteres gemeinsames Zeichen der Mehrzahl der Neustädter Kirchenbauten, sofern sie nicht an den königlichen Bauherren gebunden waren, ist die ausdrucksvolle Einfachheit der Formen und der Raumlösungen, ein nicht steigender, in sich abgeschlossener Raum, mit natürlicher Beleuchtung, mit nichtgegliederten nackten Wänden. Es scheint also, dass ausser der Programmrückkehr zur einheimischen Tradition des 13. Jahrhunderts (von den Nichtprager Bauten meldeten sich zu ihm Hütten, welche in Roudnice, an der Sázava, beim hl. Jakob in Kutná Hora bauten), es war vor allem die Nötigkeit in der Neustadt womöglich am schnellsten und am sparsamsten zu bauen, welche dieser neuen „Stilsachlichkeit“ zuspielte, den Sakralraum mit Hilfe einiger klar leselichen Zeichen definierend und den Raum vorziehend, modelliert durch Naturbeleuchtung und selbstbewusst deklariert im Stadtpanorama mit hohen in Pyramiden hochgezogenen Zeltedächern.

ABBILDUNGEN

1: Prag, St. Heinrichs und Sankt Kunigundeskirche, Zeichnung der Gewölberippe und des gefundenen Dienstkapitells im Chor. (Gezeichnet von E. Vyletová).

2: Prag - St. Heinrichs und Sankt Kunigundeskirche, Grundriss des gleichzeitigen Standes. Archiv ÚDU AV ČR.

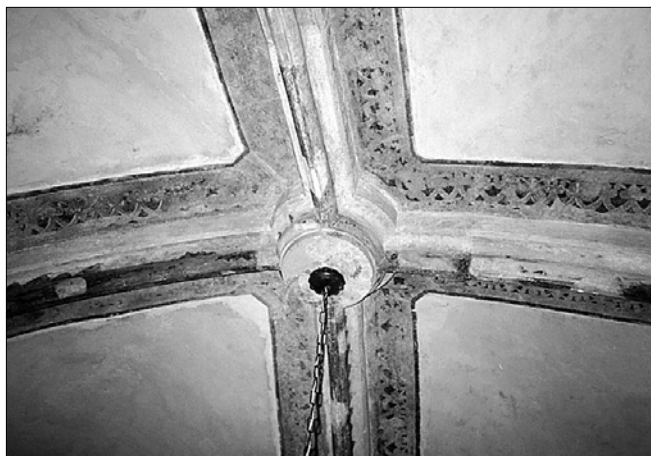
3: Prag, St. Heinrichs und Sankt Kunigundeskirche, Grundriss. Rekonstruktion des ursprünglichen Standes nach V. Lorenc.

4: Prag, Kirche des hl. Štěpán, Grundriss, Rekonstruktion des ursprünglichen Standes nach V. Lorenc.

POZNÁMKY K RESTAUROVÁNÍ DEKORATIVNÍ MALBY A SOCHY SV. JINDŘICHA V SAKRISTII KOSTELA SV. JINDŘICHA A KUNHUTY V PRAZE

ZUZANA VŠETEČKOVÁ

Kostel sv. Jindřicha a Kunhuty byl zbudován bez staršího předchůdce v sousedství Senného trhu. Pětiboce ukončený presbytář o dvou mírně podélných křížových polích s šestipaprskovým závěrem dělil jednoduše profilovaný lomený vítězný oblouk od hlavní lodi o čtyřech klenebních polích téměř stejného rytmu, které odpovídají lehce podélným polím bočních lodí. K severní stěně kněžiště přiléhá čtvercová sakristie s depozitářem v patře. Křížová klenba sakristie je nesena žebry tvaru prostého hruškovce, která dosedají na jednoduché jehlancovité konzoly.¹⁾ Podací právo u kostela měli křížovníci s červenou hvězdou, jimž novoměstské pozemky patřily. Kostel měl titul hlavní farní („ecclesia parochialis primaria“) a v pořadí významu pražských kostelů byl hned za Týnem. Výrazným motivem byla stanová střecha ukončená makovicí, která však byla zničena bleskem 5. července 1745.²⁾ Je nepravděpodobné, že kostel založili křížovníci, jak se domníval F. Ekert, ale fundátorem byl bezpochyby sám císař Karel IV. v letech 1349 - 1352.³⁾ Při příležitosti probíhající rekonstrukce celého kostelního interiéru i jeho mobiliáře restaurátoři manželé Slavíkovi odkryli v roce 1994 v 1. etapě restaurátorských prací 14 vápenných a hlínkových nátěrů v pásech podél žebíř a na žebrech v sakristii kostela. Klenba byla původně pokryta monochromní šedou barvou, k sejmutí mlad-

Obr. 1: Praha, kostel sv. Jindřicha a Kunhuty. Pohled na dekorativní nástěnnou malbu žebíř v sakristii. Kolem 1530. (Foto J. Slavík).

ších přemaleb zde však nedošlo. Díky restaurátorským pracem máme dnes možnost spatřit dvojí typ dekorace, vážící se k výzdobě architektonických článků - žeber. Poměrně dobře se dochovala výzdoba v pásech podél žeber v šířce asi 24 cm, kterou tvoří geometrizující šedočerný kružbový ornament ukončený drobnými trojlísty, připomínající jeptišky. Na stejném nátěru objevili restaurátoři motiv zelených girland s okrovým a červeným ovocem, namalovaný přímo na žebrech. Z pigmentů byla identifikována jemná zrna minia (ovoce), mědnatá zeleň malachitového typu se zrny azuritu (girlandy) a uhlová čern. Malba i s vápenným podkladem překrývá otlučená místa, jinak hladce opracovaných žeber a svorníku.⁴⁾ Tato skutečnost ukazuje, že dekorativní malby pocházejí z doby po roce 1529, kdy byla vestavěna předsíň a podkruchtí a kde se motiv girland rovněž objevil. Stejná dekorativní malba zelených girland s ovocem se ve velmi dobrém stavu zachovala na severním poli klenby v podkruchtí kostela P. Marie pod Řetězem na Malé Straně. Malba v tomto kostele pochází zřejmě z doby kolem roku 1519, do kterého je kláděna přístavba podkruchtí.⁵⁾ Prežívání gotizujícího ornamentu, který se objevil v sakristii kostela sv. Jindřicha, má analogii ve výzdobě šestipaprscité klenby hradu Rapotsteinu v Dolním Rakousku, které se datují do doby kolem roku 1530.⁶⁾

V souvislosti s celkovou obnovou kostela sv. Jindřicha provedla restaurátorka Hana Slavíková rovněž sondy a postupné snímání značného množství olejových přemaleb na

Obr. 2: Praha, kostel P. Marie pod Řetězem. Dekorativní malba žeber v podkruchtí. Kolem 1510. (Foto Z. Všečeková.)

Obr. 3: Praha, kostel sv. Jindřicha a Kunhuty. Socha sv. Jindřicha v sakristii. Stav před restaurováním. Kolem 1500. (Foto P. Böttcher. Institut für Realienkunde des Mittelalters und der frühen Neuzeit. ÖAW Krems.)

kamenné pískovcové soše trůnícího císaře sv. Jindřicha, umístěného dnes ve výklenku západní stěny sakristie. Průzkum ukázal, že koruna a nos byly rekonstruovány sádkou s pískem. Původní polychromie, zachycená v partii inkarnátu pod 16, roucha 12 a pozadí 10 vrstvami se zachovala ve fragmentech. Chemické složení nejstarší vrstvy pigmentů (minium, azurit, malachit) odpovídá polychromii pozdně gotických plastik a má analogie i na jiných kamenných plastikách, např. na empoře v děkanském kostele v Mostě. Restaurování bylo ukončeno v únoru 1995.⁷⁾

Socha sv. Jindřicha představuje trůnícího panovníka s částečně zachovanou korunou, z níž po restaurování vynikla čelenka s plasticky modelovanými drahými imitovanými kameny, odlišenými od sebe barevnou polychromií. Z kamáry se dochovala jen část oblouku v zadní části, kde socha byla tesána spolu s horizontální římsou. Koruna byla ukončena křížkem, vytesaným rovněž současně s římsou. Frontální zobrazení trůnícího císaře, který drží v pravici žezlo a v levici říšské jablko, obojí původně zlacené, doplňují ještě dva kamenné pruty na pozadí sochy. Ty snad naznačovaly původní královský trůn. Po restaurování vynikla především jemná modelace poměrně širokého obličejce, barevně velmi působivě ztvárněného. Jemný okrový inkarnát má nasazenou rumělku v partii tváří a poměrně sevřených úst s výrazným širším spodním rtem. V plochem obličejí jsou spíše malířsky výrazné šterbinovité oči, provedené černou obrysovou kresbou, modrými panenkami a ve vysokých nadočnicových obloucích i černou linií naznačeným obočím. Panovníkovu tvář vroubí pravidelné pra-

Obr. 4: Praha, kostel sv. Jindřicha a Kunhuty. Socha sv. Jindřicha - detail. Stav po restaurování. Kol. 1500. (Foto H. Slavíková).

meny provazcovitých vlasů, které po stranách jsou spirálovitě stočeny a v dolní partii prstencovitě ukončeny. Po restaurování místo bílého hermelínového límce se objevil původní zlacený brokát s černou ornamentální kresbou, lemovaný širším nezdobeným, původně zřejmě rovněž zlaceným lemem. V horní nepřilís členěné partii těla zaujmou plastické miskovitě knoflíky, spinající spodní šat panovníka. Svrchní roucho je dnes červené, v rukávech řasené mělkými kapkovitými útvary. Spodní část těla je velmi kompaktní, blokovitě citěná, v partii klína je neopracovaná. Od kolen dolů prochází vertikála lemu pláště, rozdělující draperii na dvě části. V partii pravého kolena je plášť řasen kratšími spíše v náznaku provedenými paprscitými záhyby, ukončenými nad špičkami bot. V části levé nohy jsou záhyby více diagonálně podány, v celkovém obrazci naznačují hlubší mísovitý útvar. Nad špičkami levé nohy jsou kratší hlubší kapky, oživující blokovitost spodní části. Poměrně detailně byly modelovány dlaně a prsty sv. Jindřicha, kde rozdíl spatřujeme v měkkém podání pravice, v níž císař držel žezlo a v určité hranatosti prstů levé ruky, v níž držel jablko. Žezlo bylo v dolní a horní části přerušené prstenci a zakončené stylizovanou kytkou. Pozadí kamenné desky, která byla součástí kamenné skulptury císaře má zelenou barvu. Rozměry sochy jsou 130 × 60 cm.

Socha byla do sakristie druhotně umístěná zřejmě za Mockerovy regotizace kostela na konci 19. století. Její původní umístění neznáme, F. Ekert zmiňuje, že „starožitná kamenná omalovaná socha sv. Jindřicha, sedícího na trůně, a držícího žezlo, do nedávna se nalézala v koutě na kruchtě severní lodi, za dávných časů však bývala snad nad portálem kostelním zazděna.“⁸⁾ Určitou analogií kamenné trůnící postavě sv. Jindřicha v Praze je postava trůnícího panovníka v Muzeu ve Slaném.⁹⁾ Socha tohoto panovníka, rovněž kamenná, představuje pravděpodobně Vladislava II. Jagellonského a pochází z niky ve hradbách. Její původní určení je rovněž nejasné, snad byla součástí Praž-

ské brány ve Slaném.¹⁰⁾ Panovník je zobrazen frontálně, sedící na jednoduchém trůnu, jeho ruce, které asi držely žezlo a jablko jsou v loktech uraženy. Kamenná plastika ze Slaného je ještě sumárněji pojatá a její exteriérové umístění je velmi pravděpodobné. Na hlavě měl panovník blokovitě pojatou korunu s poměrně vysokou čelenkou, kompaktní vlasy rámovaly spíše oválně pojatý obličej, lehce nachýlený k pravé straně. Panovníkův šat byl v horní části zcela nepročleněný, snad jen špičatý výstřih zdobí poměrně mohutnou hrud'. Oproti pražskému sv. Jindřichu sochař zvýraznil mohutná stehna v partii klína a dva mísovitě záhyby mezi kolena obohatil po stranách dvěma vertikálními plastickými záhyby, členícími spodní část nad obutím. Panovníka doprovázel ještě štítonoš s orlicí u pravého boku. Také jeho stojící postava je jen povšechně podána, dnes téměř nezřetelnou fyziognomii tváře podtrhuje jednoduše pojatá draperie šatu a opasek.

Sochou sv. Jindřicha se krátce zabýval J. Mayer v rámci interpretace kamenných plastik králů z průčelí domu U zvonu. Sochu datoval se zmíněnou přestavbou předsíně a podkruchtí do 30. let 16. století. Plastiku srovnal po slohové stránce s díly deskové malby - s predelou Švihovských a s Mistrem slavětinského oltáře. Vycházel zejména

Obr. 5: Slaný, Vlastivědné muzeum. Socha krále Vladislava II. (?) Po 1470. (Foto P. Böttcher. Institut für Realienkunde des Mittelalters und der frühen Neuzeit. ÖAW Krems.)

z podoby koruny, která, jak se po restaurování ukázalo, má zcela odlišný tvar, a typu žezla.¹¹⁾

Určité rozpaky při datování sochy přináší uspořádání draperie a hlavně nepropracovaná část klína, která ukazuje, že plastika byla zamýšlena pro podhled a její umístění předpokládáme poměrně vysoko. Jak jsme naznačili v popisu, tušíme, že předlohou mohla být starší plastika zřejmě ovlivněná krásným slohem, pro niž byly charakteristické paprscité záhyby v partii kolen a měkké mísovité záhyby od klína dolů. Snad se sochař vědomě odklonil od staršího vzoru, jímž mu mohli být panovníci na Staroměstské mostecké věži, anebo pravděpodobně nepochopil nové slohové podněty, které se bezpochyby musely projevit na zobrazení čtyř panovníků na Prašné bráně, jejichž autorem byl Matěj Rejsek.¹²⁾ I tento umělec, původně neškolený sochař, nacházel četná poučení pro svou tvorbu v dílech předhusitského období, zejména na sochách rodiny Parlérů. Sochy čtyř panovníků z Prašné brány se nedochovaly, vznikly pravděpodobně po roce 1475, kdy se se stavbou započalo.¹³⁾

Z torza dochované výzdoby Prašné brány si dovoluujeme vyslovit hypotézu, že socha císaře Jindřicha mohla vzniknout jako ohlas Rejskovy tvorby na této stavbě a jako práce některého jeho snad mladšího spolupracovníka a následovníka. Je pravděpodobné, že byla vytesána ještě v době vlády Vladislava II. Jagellonského, jehož panovnícký kult byl v Praze velmi silný.

Sv. Jindřich a sv. Kunhuta, svatořečení v roce 1146 nebo 1152, jako poslední z dynastie otonských císařů založili biskupství v Bambergu, kde jejich kult byl především pěstován, zřejmě i proto, že zde byli pohřbeni. V Bambergu byli vytesáni jako stojící postavy v ostění Adamovy brány v letech 1230 až 1240, kde je sochař přiřadil k prvním prarodičům Adamovi a Evě a k prvnímu apoštolovi sv. Petrovi a prvomučedníkovi sv. Štěpánovi. Na počátku 16. století pak z rukou Tilmana Riemenschneidera vznikl v tomto chrámu náhrobek císařského páru.¹⁴⁾ V Merseburgu, o jehož dostavbu domu se císařský pár rovněž zasloužil, byly jejich podoby dvakrát na počátku 16. století vyřezány do chórových lavic.¹⁵⁾ Kamenná polopostava císaře Jindřicha II. zdobí střed bohatě pojednaného západního portálu tohoto domu. Císař je zobrazen frontálně, jeho stařeckou tvář s říšskou korunou vroubí dlouhé vlasy a vousy. V pravici drží jako atribut model kostela a v levici žezlo. Donátora kostela umístil sochař nad záklenek portálu mezi stojící sochy sv. Vavřince a sv. Jana Křtitele. Honosný západní vstup je datován rokem 1515. Císařský pár se objevil i na portálu basilejského Münsteru a na řadě dalších památek zejména v německých oblastech.¹⁶⁾

Z českého prostředí je známa franským sochařstvím ovlivněná plastika stojícího sv. Jindřicha a Kunhuty z Chebu, z doby kolem roku 1500. Jejich slohová podoba je však naprosto odlišná, draperii pláště měkce zalamují záhyby a stařeckou tvář císaře obklopují husté vlnité vlasy a vousy.¹⁷⁾ Údajně z kostela P. Marie Sněžné v Praze pocházejí rozměrná raně renesanční varhanní křídla se stojícími postavami císařského páru - sv. Jindřicha a sv. Kunhuty. Sv. Jindřich je oděn do bohatého brokátového pláště, lemovaného kožešinou, s žezlem a modelem kostela v rukách. Císařskou hlavu zdobila říšská koruna s Ukřížováním a apoštoly vmalovanými do čelenky a kamára ukončená křížkem.

Obr. 6: Praha, kostel sv. Jindřicha - stav po restaurování. Kol. 1500. (Foto Z. Všečeková).

Také tato dürerovsky ovlivněná malba představuje císaře jako ušlechtilého starce s bohatým vlnitým vousem.¹⁸⁾ Úcta Karla IV. k německému císařskému páru se projevila především založením hlavního novoměstského kostela k počtě sv. Jindřicha a Kunhuty záhy po povolení výstavby Nového Města. Zvláštní pozornost věnoval císař bezpochyby především sv. Kunhutě, která pocházela z Lützelburgu a je pravděpodobné, že již v roce 1357 získal její ostatky v Bambergu, zatímco ostatky sv. Jindřicha se v seznamu relikvií, chovaných v pražské katedrále, připomínají až k roku 1372.¹⁹⁾ Je zřejmé, že úcta k otonskému císařskému páru v Praze od konce 15. století opět byla velmi silná a později mohla být spojovaná i s novou manželkou krále Vladislava II. Jagellonského Annou z Foix, již se narodil nástupce trůnu. Domníváme se, že socha císaře sv. Jindřicha v předním novoměstském farním kostele souvisela s očekávaným příjezdem českého, polského a uherského panovníka do Prahy. Umístění sochy před kamennou desku a vytesanou zároveň s horizontální římsou není neobvyklé, ale ukazuje na osazení sochy na nějakém exponovaném místě. Snad jím mohla být původní poprsnice kručty, kamenné pilíře nebo i stěny presbytáře v případě, že v kostele sv. Jindřicha a Kunhuty byli zobrazeni oba patroni. Poměrně dobře zachovaný povrch sochy a původní polychromie neukazují, že by socha byla umístěna delší dobu na exteriéru kostela. Ekertem zmiňovaná lokalizace nad portálem není po ikonografické stránce vyloučena, analogií je portál v dómu v Merseburgu, tam ale plastika byla komponovaná do bohaté sochařsky promyšleného vícevýznamového celku.

Závěrem jen konstatujeme, že šťastná restaurace a konzervace sochy Hanou Slavíkovou obohatila fond pozdně gotické kamenné plastiky, představující v našem případě trůnícího panovníka - otonského císaře sv. Jindřicha.

POZNÁMKY:

- 1) D. Líbal, Pražské kostely. Praha 1946, s. 40 - 42. - Týž, Nové Město pražské, in: Praha středověká. Praha 1983, s. 227 - 229.
- 2) V. Lorenc, Nové Město pražské. Praha 1973, s. 105.
- 3) F. Ekert, Posvátná místa královského hlavního města Prahy. II. Praha 1884, s. 5 - 23.
- 4) M. Slavík, Restaurátorská zpráva k průzkumu sakristie kostela sv. Jindřicha a sv. Kunhuty v Praze. Praha 1994.
- 5) O. Stefan, Pražské kostely. Praha 1936, s. 144.
- 6) E. Lanc, Die mittelalterliche Wandmalereien in Wien und Niederösterreich. Wien 1983, s. 249 - 251.
- 7) H. Slavíková, Zpráva o restaurování kamenné polychromované plastiky sv. Jindřicha ze sakristie kostela sv. Jindřicha a Kunhuty v Praze. Praha, únor 1995.
- 8) F. Ekert, cit. v pozn. 3, s. 20.
- 9) F. Velcl, Slánsko. Praha 1904, s. 214 - 216.
- 10) J. Štoviček, Slánská skulptura Jiřího z Poděbrad. Vlastivědné zprávy Polabí XI, 1971, s. 3 n. Za upozornění děkuji dr. V. Příbylovi.
- 11) J. Mayer, Sochy z gotického průčelí domu U zvonu na Staroměstském náměstí v Praze. Umění XXV, 1977, s. 97 - 124, s. 118. Za upozornění děkuji dr. K. Benešové.
- 12) I. Sperling, Rejskova sochařská výzdoba Pražské brány. Umění XIII, 1965, s. 403 - 418.
- 13) J. Homolka, Sochařství, in: Praha středověká. Praha 1983, s. 467 - 473. - Týž, Pozdně gotické sochařství, in: Dějiny českého výtvarného umění I/2. Praha 1984, s. 543.
- 14) H. Sachs - E. Badstübner - H. Neumann, Christliche Ikonographie in Stichworten. Leipzig 1973, s. 168. - R. Hamann, Geschichte der Kunst, Berlin 1933, s. 303. - M. Baxandall, The Limewood Sculptors of Renaissance Germany. Yale University Press, New Haven and London 1981, s. 263 - 264.
- 15) H. J. Mrusek, Drei sächsische Kathedralen. Merseburg - Naumburg - Meissen. Dresden 1976, s. 20 ad.
- 16) Cit. v pozn. 14.
- 17) J. Ševčíková, Chebská gotická plastika, Cheb 1974, s. 60.
- 18) J. Pešina, Česká malba pozdní gotiky a renesance. Praha 1950, s. 70 ad. - Ch. Salm, Malerei und Plastik der Spätgotik, in: Gotik in Böhmen. Wien 1969, s. 395.
- 19) J. I. Dlouhoveský, Swatých těl ostatkůw, 1673, sv. Kunhuta k 3.3. a sv. Jindřich k 14. 7.

BEMERKUNGEN ZUR WIEDERHERSTELLUNG DES DEKORATIVEN GEMÄLDES UND DER ST. HEINRICHSSTATUE IN DER SAKRISTEI DER ST. HEINRICH UND SANKT KUNIGUNDESKIRCHE IN DER PRAGER NEUSTADT

Im Jahre 1994-1995 durchliefen die Wiederherstellungsarbeiten in der St. Heinrichskirche in der Pragerneustadt. Bei dieser Gelegenheit enthüllten das Ehepaar Slavík ein gemaltes dekoratives Band entlang der Rippen in der Sakristei in der Breite von 24 cm. Die Dekorativverzierung bildete ein geometrisches grauschwarzes masswerkförmiges Ornament beendet mit kleinen Dreikleeblättern an das gotische Motiv des Masswerkes erinnernd. Auf gleichem Anstrich entdeckten die Arbeiter der Restaurierung ein Motiv der grünen Girlanden mit ockerfarbigem und rotem Obst, gemalt direkt auf den Rippen. Es wurden Azuritpigmente (Girlanden) und die Kohleschwärze identifiziert. Es ist klar, dass die Ausschmückung um das Jahr 1529 entstand, als in der Kirche eine Vorhalle eingebaut wurde, wo unter dem Westchor das Girlandenmotiv ebenfalls erschien. Gleiches Dekorativgemälde von grünen Girlanden mit Obst blieb unter dem Chor der Kirche von Jungfrau Maria unter der Kette auf der Kleinseite erhalten, offensichtlich aus der Zeit um das Jahr 1519. Im Zusammenhang mit der Gesamterneuerung der St. Heinrichskirche führte die Restaurierungsarbeiterin Hana Slavíková auch Sonden durch und fortschreitende Abnahme einer bedeutenden von Ölübermalungen auf der steinernen Sandsteinstatue des thronenden Kaisers des hl. Heinrichs, heute aufgestellt in der Nische der Westwand der Sakristei. Die Untersuchung zeigte, dass die Krone und

Nase durch Gips und Sand rekonstruiert wurden. Ursprüngliche Polychromie blieb in Fragmenten erhalten, die chemische Zusammensetzung entspricht der Polychromie der spätgotischen Bildwerke.

St. Heinrichsstatue stellt den thronenden Herrscher mit der teilweise erhaltenen Krone dar, von der nach der Wiederherstellung das Stirnband mit plastisch modellierten Edelsteinen, unterschieden von einander durch farbige Polychromie, hervorragte. Aus der Kammer blieb nur ein Teil des Bogens im Hinterteil erhalten, wo die Statue gemeinsam mit dem horizontalen Gesims gehauen wurde. Die frontal Darstellung des thronenden Kaisers, welcher in der Rechten das Zepter und in der Linken den Reichsapfel hält, beide ursprünglich vergoldet, ergänzen noch zwei Steinruten am Nischenhintergrund. Nach der Wiederherstellung ragte vor allem die feine Modellierung des verhältnismässig breiten Gesichtes, farbwirkend dargestellt, hervor. Nach der Restaurierung zieht das Interesse namentlich der königliche vergoldete Brokatkragen mit schwarzer Ornamentzeichnung und die rote Farbe des Mantels, gefaltet in kleine gegenseitig unterbrochene kürzere und tropfenförmige Falten, an. Den Meister, der den hl. Heinrich ausgehauen hatte, versuchten wir in dem Umkreis der Werkstatt von Matěj Rejsek, der auf der Ausschmückung des Pulverturmes arbeitete, zu bestimmen. Die St. Heinrichsstatue wurde in die Sakristei nachträglich übertragen und ist nach ikonographischer und Stilseite vergleichbar mit dem thronenden Herrscher vom Pulverturm, heute im Museum in Slaný. Diese Steinbildsäule war ganz sicher für ein Exterieur bestimmt, die Aufstellung der St. Heinrichsstatue im Exterieur oder im Interieur ist nicht eindeutig. Der ikonographischen Seite nach machten wir auf die Verehrung ausgewiesen dem Kaiser Heinrich und Kunigunde im Dom in Bamberg, auf eine zeitnahe Plastik heute im Museum von Eger, auf das Portal in Merseburg und das Tafelgemälde des Kaiserpaars heute in der Nationalgalerie, ursprünglich vielleicht in der Kirche der Jungfrau Maria vom Schneefeld in Prag, aufmerksam.

ABBILDUNGEN

- 1: Prag, Kirche des hl. Heinrichs und Kunigunde. Ansicht des dekorativen Wandgemäldes der Sakristeirippen. Um 1530. (Aufnahme: J. Slavík)
- 2: Prag, Kirche der Jungfrau Maria unter der Kette. Dekorativgemälde der Rippen unter dem Chor. Um 1530. (Aufnahme: Z. Všecková)
- 3: Kirche des hl. Heinrichs und Kunigunde. Statue des hl. Heinrichs in der Sakristei. Stand vor der Restaurierung. Um 1500. (Aufnahme: P. Böttcher, Institut für Realienkunde des Mittelalters und der frühen Neuzeit. ÖAW Krems.)
- 4: Prag, Kirche des hl. Heinrichs und Kunigunde. Statue des hl. Heinrichs - Detail. Stand nach der Restaurierung. Um 1500. (Aufnahme H. Slavíková)
- 5: Slaný, Heimatsmuseum. Statue des Königs Vladislav II. (?). Nach 1470. (Aufnahme: P. Böttcher, Institut für Realienkunde des Mittelalters und der frühen Neuzeit. ÖAW Krems.)
- 6: Prag, Kirche des hl. Heinrichs und Kunigunde. Statue des hl. Heinrichs - Stand nach der Wiederherstellung. Um 1500. (Aufnahme: Z. Všecková)

KE STAVEBNÍMU VÝVOJI KOSTELA POZDVIŽENÍ SV. KŘÍŽE V PYŠELÍCH (OKR. PRAHA - VÝCHOD)

PAVEL KROUPA, JAN ŽIŽKA

Kostel Pozdvižení sv. Kříže v obci Pyšely, která je rozložena nad údolím řeky Sázavy asi 30 km jižně od Prahy, je v dnešní podobě jednolodní stavba s dominantní východní částí v podobě závěru ve tvaru apsidy a s dalšími prostory po jižním a severním boku, vzbuzující dojem transeptu. Kostel je umístěn pod náměstím na místě, na kterém je dodnes patrné původní ohrazení. Dnešní hlavní vstup do kostela je otočen směrem k náměstí a vzbuzuje svými rozměry a výtvarnou náročností svého řešení dojem monumentality, která poněkud kontrastuje se stá-